

A VILÁGHÓDÍTÓ

Steven Béla Várdy:

Attila
(World Leaders – Past and
Present series)

New York 1991.

A World Leaders – Past and Present” címet viselő amerikai kiadványsorozatban látott napvilágot Várdy S. Béla, a pittsburghi Duquesne University professzorának könyve Attiláról. Várdy leginkább a magyar historiográfiában, illetve új- és legújabbkori eszmetörténetben mozog otthonosan művei tanúbizonysága alapján (Pl. Clio’s Art in Hungary and in Hungarian–America, 1985; The Hungarian–Americans, 1985; Baron Joseph Eötvös: A Literary Biography, 1987; Triumph in Adversity: Studies in Hungarian Civilization, with A. H. Várdy. 1989; The Austro-Hungarian Mind: At Home and Abroad, with A. H. Várdy, 1989. etc.), nevéhez fűződik többek között a külföldön élő magyarok mentalitására jellemző ún. „kettős kötődés” elméletének kidolgozása. Munkássága a fentiekén kívül kiterjed korábbi történeti korszakokra is (pl. Louis the Great, King of Hungary and Poland, with G. Grosschmid and L. S. Domokos. 1986), amit egyébként a jelen népszerűsítő mű is igazol.

A „Világ vezetői” sorozatban 157 történelmi személyiségről jelent meg összefoglaló, ismeretterjesztő jelleggel kisebb biográfia. A sorozat elsősorban nem a szaktudósoknak, hanem a történelem iránt érdeklődő olvasóknak, diákoknak szól. Feltehetőleg az amerikai olvasóközönség erősen a jelen (s jövő) felé orientálódó pragmatista érdeklődését mutatják a sorozat belső arányai is; a 157 személyiség kb. egyharmada 1945 után, azaz napjainkban fejtette vagy fejté ki áldásos vagy kevésbé áldásos tevékenységét. Természetesen történészai szemszögből nézve jó

néhány, elsősorban ókori, középkori és újkori történelmi személyt (pl. Hannibál, Traianus, V. Károly, I. Szulejmán, II. Fülöp, II. József, stb.) hiányolhatunk, s ugyanígy egyesek bevétele (pl. Aquitaniai Eleonóra, Lafayette, hogy az 1945 utáni politikusok közül jó néhányról ne is beszéljünk!) meglepőnek, indokolatlannak találhatjuk. Mindez persze azt is jelezheti, hogy a történelmi nagyság fogalma korántsem egyértelmű, számos szubjektív mozzanat felmerülhet az egyes történelmi szereplőket illetően mind saját korukban, mind pedig az őket újra mérlegre tevő utókorban, történelmi megítélésben. Az Attiláról szóló könyv bevezetőjében Arthur M. Schlesinger éppen azt vizsgálja, hogy mi teszi a vezetőket naggyá. Számára a politikai vezető akkor jelentős, ha demokratikus módon kerül hatalomra és irányít, s tevékenysége a közjót szolgálja, jobbat teszi a dolgokat, embereket. Természetesen ez az álláspont elsősorban az amerikai demokráciát és annak politikai igényeit tükrözi vissza, s minden relatív igazsága ellenére kevésbé alkalmazható más történelmi korszakokra, többek között az V. századra is. Úgy vélem, hogy a nagy történelmi személyiségeknek – ahogy ezt a sorozat szereplőinek jelentős részével bizonyítani is lehetne – nem kell feltétlenül csak pozitív tulajdonságokkal rendelkezniük, sőt lehetnek túlnyomórészt negatív szereplői is a történelemnek, lényeges az, hogy nagy hatást gyakoroljanak saját népük és más népek életére, más szóval a történelem menetére.

Várdy S. Béla könyve olyan kiemelkedő személyiséggel foglalkozik, akit Schlesinger kritériumai alapján joggal tekinthetünk zsarnoknak, történelmi nagysághoz viszont nem fér kétség. Attila elmentmondásos alakját Várdy két nézőpontból is megközelíti; utal arra, hogy a magyarok, törökök és általában Ázsia népei számára a hun király a hősiességet, bátorságot és nagyságot szimbolizálja, míg a nyugati gondolkodás számára a kegyet-

lenség, a pusztítás, a hódítás és a barbárság jelképe. Okkal teszi fel a szerző a kérdést munkája első fejezetének végén, melyik képet fogadjuk el, milyen is volt az igazi Attila.

A szerző az első fejezetben Attila halálával indít, részletesen leírja ennek körülményeit és rendkívül színesen, meglevenítő erővel tárja elének a nagy hun király temetését. Várdy elfogadja azt a közismert, Jordanészre visszavezethető állítást, hogy Attilát hármass koporsóban temették el, holott ennek értelmezése a történeti irodalomban legalábbis vitatott.

A könyv második fejezetében a szerző bemutatja a hunok világát. Tárgyalja az ázsiai hunok (hiung-nuk) történetét, majd a hunok európai felbukkanásáról és hódításairól ír. Részletesen leírja a hunok félnomád életét: földművelését, állattenyésztését, kézművességét, életmódját (jurták, faházak). A hun társadalmat hierarchikusnak és patriarchálisnak minősíti, utal a poligám házassági szokásokra, amelyek dacára a nőknek (főként persze az első feleségnek) fontos és megbecsült helye volt a hun társadalomban. Kiemeli a ló alapvető szerepét a hadakozásban és a mindennapi életben, foglalkozik a hun harcászattal és fegyverzettel (reflexíj) is. A fejezet a hunok sokistenhittel jellemezhető vallásának ismertetésével zárul.

A „Világhódító születése” címet viselő fejezetben Várdy S. Béla áttekinti a hunok politikai történetét Attila fellépése előtt. Véleménye szerint Balambér halála után a hun birodalom testvére, Karaton és négy fia (Mundzsuk, Oktar, Ruga és Aybars) osztozott. A történeti irodalom 412 körül Karatont tekinti nagyfejedelmnek, s voltaképpen nehéz megállapítani, hogy egy adott időpontban ki vagy kik vezették a hun birodalmat. A szerző szerint Attila Kr. u. 400-ban született és uralkodó nagypapjától, Balambértől kapta a nagy Etil (Volga) folyóra is utaló, de más jelentést („kis apa”) is hordozó nevet. Apja, Mundzsuk halála után túszként került a Nyugat-római Birodalom császári udvarába. Várdy ennek kapcsán röviden vázolja a kétfelé vált Római Birodalom politikai helyzetét. A szerző szerint Attila

későbbi spártai életmódja legalábbis részben annak köszönhető, hogy negatív tapasztalatokat szerzett a Nyugat-római Birodalom császári udvarának elpuhult, fényűző életével kapcsolatban, s a válságot jórészt ennek tulajdonította.

A „Kettős királyság” című fejezetben Várdy Béla Attila hatalomra jutásának folyamatával foglalkozik. 434-ben meghalt Ruga király és ez átmenetileg megmentette a Kelet-római Birodalmat a hun támadástól. Két unokaöccse követte a hatalomban; Bléda (a magyar hun hagyomány Budája) a keleti részeken, Attila pedig a nyugati részeken uralkodott. Várdy részletesen elemzi Attila uralomra kerülése előtti politikai-katonai szereplését, majd a hunok hódító tevékenységét a „kettős királyság” időszakában. Utal arra, hogy Bléda és Attila természete erősen különbözött. Attila erősebb, szigorúbb karakter volt, mint jólelkű, de határozatlan bátyja. A szerző a diplomáciai és katonai sikerek ismertetése után foglalkozik Bléda 443 körüli halálával, amelyet a későbbi nyugati források Attilának tulajdonítottak, de Várdy véleménye szerint a kortárs történetírók hallgatása miatt aligha valószínű ez.

Az „Isten kardja” című fejezetben Várdy foglalkozik Attila álmával, a kard megtalálásának legendájával. Bizonyos az, hogy az „isteni kard” és Attila világhódító ambíciója kapcsolatba hozható egymással, s a szerző is utal arra, hogy a hun hódítások új lendületet kaptak a 440-es években, amelynek diplomáciai és katonai eseményeit részletesen tárgyalja.

A „Catalaunumi erőpróba” című fejezetben a szerző annak okait vizsgálja, hogy hogyan fordult a Kelet-római Birodalom elleni harcok után 451-ben Attila a Nyugat-római Birodalom ellen, foglalkozik a galliai hadjáratral és a döntő összecsapással. Itt megjegyeznénk, hogy míg a magyar szakirodalomban a catalaunumi csata elnevezés terjedt el, s Várdy Béla is ezt alkalmazza, a külföldi szakirodalomban inkább chalons-i (mai elnevezés) csata néven szerepel az összecsapás (Váczy Péter az 1940-ben megjelent Attila és hunjai című gyűjteményes kötetben a

mauriacumi csata elnevezést használja!) A csata leírását tekintve annyiban hiányérzetünk lehet, hogy a szerző nem ad világos csatarendet és az ütközet lefolyásáról is csak vázlatos képet rajzol meg.

Az „Isten ostora” című fejezetben a szerző arra mutat rá, hogy a sikertelennek minősíthető galliai hadjárat után Attilának újabb támadást kellett indítania a Nyugat-római Birodalom ellen, hogy igazolja: a kard birtokosaként isteni küldetést teljesít. Közismert Attila 452. évi itáliai hadjárata és főbb állomásai: Aquileia elfoglalása, az I. Leó pápa vezette küldetés hódolása s a hun király visszafordulása. Várdy hangsúlyozza, hogy III. Valentinianus császár nagy összeget fizetett Attilának, évi adót is vállalt. Attila a következő évre a Kelet-római Birodalom ellen tervezett hadjáratot, de 453-ban bekövetkezett váratlan halála megakadályozta ebben.

A könyv utolsó fejezetében Várdy Béla a hunok Attila utáni történetével és a hun király „utóéletével” foglalkozik. A szerző utal Attila megítélésének kettősségére; a nyugati keresztény tradíció propagandistikusan hunellenes, s ennek megfelelően kegyetlen szörnyként ábrázolta Attilát, míg a pogány-germán epikában ellentétes kép rajzolódott meg róla; a déli germán tradíció nemes, jólelkű uralkodónak, míg az északi germán hagyomány ravasz zsarnoknak tüntette fel. Várdy szerint az előbbi tradíció öröklődött át a nyugati történetírásba és köztudatba, s jellemző példaként említi, hogy a Time magazin tíz leggyűlöltebb személyiséget tartalmazó „toplistáján” Attila nem sokkal marad el az abszolút győztestől: Adolf Hitleről.

Várdy professzor végső értékelése

szerint Attila sem rosszabb, sem jobb nem volt a világtörténelem nagy hódítóinál; missziós tudat hajtotta, nem volt kegyetlen, noha hadjárataival nagy pusztulást okozott. Várdy könyvének több helyén is utal a magyar krónikák hun hagyományára s bár hangsúlyozza, hogy a modern történetírás elutasítja a közvetlen magyar–hun rokonságot, – ő egyébként nem foglal egyértelműen állást ebben a „közvéleményt” és a „tudományosságot” megosztó vitában – azt is megemlíti, hogy a magyar gondolkodásban kitörölhetetlenül él a hun tradíció.

Várdy S. Béla könyve jó példája az igényes népszerűsítésnek. A szerző lényegében mind a hunokat, mind pedig Attilát illetően jól foglalta össze a szaktudomány álláspontját anélkül, hogy elmerült volna a részletkérdésekben. A könyv szerkezete világos, jól követhető, stílusa élvezetes és arról tanúskodik, hogy szerzője tapasztalt, jó előadó, aki tud hatni hallgatóságára. Az Attila című könyv remélhetőleg felkelti majd az érdeklődést a hunok és királyuk iránt, s közvetve a magyarok és Magyarország iránt. Várdy Béla ezzel a könyvvel jó szolgálatot tett nemcsak a tudományos ismeretterjesztésnek, hanem a magyar nép és történelem amerikai megismertetésének is, mivel sajnálatos módon egyetlen magyar történelmi személyiség sem „érdemelte ki” azt a megtiszteltetést, hogy bekerüljön a 157 „nagy” történelmi alak közé. Így voltaképpen Attila, a hunok királya „képvisel” bennünket, magyarokat az Újvilág történelem iránt érdeklődő olvasóközönsége előtt.

Tóth Sándor